

La fi de les utopies

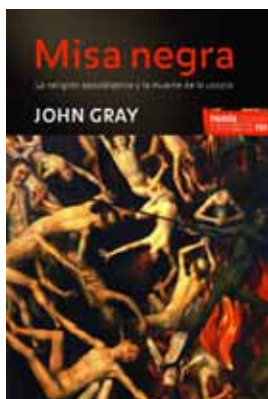
ALBERT AIXALÀ

Director de la Fundació Rafael Campalans

Misa negra

John Gray

Barcelona: Paidós, 2008

Misa negra. *La religión apocalíptica y la muerte de la utopía*, el darrer llibre del filòsof britànic John Gray, és un viatge per la història de les idees i de les religions dels darrers dos segles amb l'objectiu de certificar la mort de la utopia.

El llibre de Gray és un crítica als projectes i moviments utòpics que des de la Revolució Francesa han volgut transformar la societat a partir de la creença il·lustrada que era possible un canvi de la història que permetés desterrar els defectes de la societat humana i crear una nova societat. Una crítica que combina amb l'exemplificació constant de l'origen cristià dels mites que han fonamentat les ideologies polítiques contemporànies, fins al punt de considerar la política de l'Edat contemporània com un capítol més de la història de la religió.

Ens trobem davant d'una obra que fa un recorregut apassionant per l'evolució de les ideologies i religions occidentals, incloent en aquesta definició l'islam i els corrents islamistes més radicals sorgits al segle XX que han assumit actituds i plantejaments nihilistes propis de la tradició occidental, i que s'han estructurat com a ideologies revolucionàries modernes que utilitzen la violència per a transformar la societat. A partir d'aquest relat, critica l'obsessió de totes les religions i ideologies polítiques occidentals de buscar la salvació a través de la història, a partir d'una concepció lineal d'aquesta, en contraposició amb la concepció cíclica de la història pròpia del món oriental.

La provocació intel·lectual de Gray va molt més enllà de la crítica del neoliberalisme que va fer, a finals dels anys 90, al llibre *Falso amanecer*, en què posava en evidència que els mecanismes del lliure mercat havien sigut una creació de l'Estat al segle XIX, amb l'objectiu deliberat de crear una economia capitalista. En aquest nou llibre, l'autor fa una crítica global a totes les ideologies polítiques que d'una manera o altra han caigut en el fonamentalisme, des del comunisme fins al neoconservadorisme, passant pel nazisme i el neoliberalisme, i situa el projecte de la Il·lustració com l'origen de la visió apocalíptica de la història contemporània.

Per a il·lustrar les seves idees es remunta a l'origen del moviment milenarista medieval i al cristianisme, que va establir la creença que la història humana és un procés teleològic en què es compleix un propòsit predeterminat, entenent la història com a una història de salvació. Una idea que va ser represa per la il·lustració i totes les ideologies que en deriven, estructurades en una teoria del progrés que veu la història com un moviment encaminat cap a un objectiu universal.

L'autor considera que la humanitat ha viscut obsessionada els darrers dos segles per la idea d'una societat perfecta com a conseqüència de la creença que la humanitat podia ser alliberada dels seus mals gràcies al poder del coneixement i que la funció de la política moderna era precisament impulsar aquest alliberament.

Gray, citant Isaiah Berlin, denuncia que totes les utopies es basen en la creença que és possible descobrir unes finalitats objectivament vertaderes per a tots els homes en qualsevol moment i lloc, tot i que sovint no semblen tenir un coneixement objectiu de les necessitats humanes. Per tant, es proposa alertar sobre els perills de l'utopisme, en un moment en què no semblen estar preparats per respondre al retorn d'un tipus de pensament "que ha perdut tota noció de realitat" i que acaba justificant l'ús de la violència com

Els bons salvatges

Ferran Sàez Mateu

Barcelona:

Mina-l'Arquer, 2008

a conseqüència lògica de la creença en la possibilitat de transformar la vida humana mitjançant un acte de voluntat humana.

Per al filòsof britànic, l'últim exemple d'utopisme ha sigut la creença dels pensadors neoconservadors en la possibilitat d'exportar el sistema polític i econòmic dels Estats Units arreu del món, a partir d'un optimisme bel·ligerant i d'un to apocalíptic que planteja els problemes del món com una lluita maniquea entre el bé i el mal, i que connectava amb la fe fonamentalista cristiana que creu en la possibilitat de derrotar el mal.

En aquest sentit, Gray critica obertament el fet que l'utopisme hagi condicionat algunes de les decisions polítiques fonamentals dels darrers anys, com la invasió d'Iraq, qualifica de "neoconservador" a l'exprimer ministre britànic Tony Blair, i l'arriba a situar en la mateixa línia fonamentalista que els defensors del comunisme, que estaven disposats a "mentir per la veritat", alhora que creien en el poder de la força per assegurar el triomf del bé. Un utopisme, però, que als Estats Units entronca amb una corrent present des de que els puritans del Mayflower van fundar "la ciutat a dalt de la muntanya" a la badia de Massachussets, i que identifiquen la nació americana amb una missió de salvació universal, convertint-la en una "nació redemptora" capaç d'enviar "missioners armats" per estendre els seus valors i forma de govern arreu del món.

Ara bé, més enllà de la crítica concreta, l'autor remarca la necessitat d'entendre el veritable origen de l'utopisme occidental, que no és altre que la concepció de la naturalesa humana. En aquest sentit, posa de manifest que la principal diferència en la filosofia política s'estableix entre aquells que consideren que l'home és un llop per a l'home, i que la vida en societat aspira fonamentalment a gestionar pacíficament els conflictes (tot i saber que en ocasions també pot exacerbar el caràcter violent de la condició humana); i aquells que creuen en la figura del bon salvatge, és a dir, que els humans són bons per naturalesa, que és la vida en societat la que ens ha corromput i que, per tant, el que hem de fer és aspirar a un sistema que ens torni a situar en l'harmonia inicial fent desaparèixer tota font de conflicte.

Per fer front a l'utopisme dels que creuen en la bondat de la naturalesa humana, aposta clarament per recuperar l'escepticisme com a actitud d'anàlisi de la realitat, i el realisme com alternativa en el camp de l'acció, recuperant el pensament de Hobbes i Spinoza, dos autors apropiats –pensa Gray– per a guiar-nos en el nous temps que ens tocarà viure, un cop superada l'era de les utopies laiques, que sembla tocar definitivament a la seva fi.

Un realisme i escepticisme que també caracteritzen l'obra d'un filòsof molt més proper, el català Ferran Sáez Mateu, que acaba de publicar *Els bons salvatges. El fracàs inevitable de les utopies polítiques modernes*. Sáez tracta també el tema de la utopia posant l'accent en la figura del "bon salvatge" recreat en diferents moments de la història fins arribar a una figura que ens resulta ben propera, l'*okupa*. El fenomen dels *okupes* i dels moviments alternatius ja ha sigut tractat per Sáez en d'altres ocasions, especialment a *El crepuscle de la democràcia*, publicat l'any 1998, i aquí el posa en relació amb la llarga història de l'utopisme modern.

Sáez, com Gray, critica fonamentalment d'aquestes ideologies la seva "obstinada impugnació de la condició humana real", que els condueix a "la fantasia de l'home nou". I alerta sobre la possibilitat que l'època actual, caracteritzada per la virtualitat informàtica i per un cert desconcert normatiu, pugui propiciar el sorgiment de noves utopies postmodernes, absolutament allunyades de la realitat.

El filòsof català, però, assenyala molt més clarament que el britànic, qui és l'autèntic autor intel·lectual d'aquestes fantasies contemporànies: Jean Jacques Rousseau, un "professor de música francès que escriu un gran relat reinterpretant la història del gènere-

re humà i capgirant la noció de civilització”. El bon salvatge descrit per Rousseau s’ha convertit –segons Sáez– en una icona de tot tipus d’utopies i moviments contraculturals fins a esdevenir un mite necessari per a explicar la deriva moral de les generacions posteriors al 68, caracteritzades sovint per la immaduresa i la irresponsabilitat, i que han acabat generalitzant la “cultura del no” a la nostra societat.

Finalment, Sáez conclou que des de la democràcia liberal, ja sigui basada en principis socialdemòcrates, demòcratacristians o liberals, no hi caben els futurs perfectes i que, per tant, si bé “tot està per fer”, “no tot és possible”.

En paraules de John Gray, “lluny de servir de vehicle per a projectes universals, la política és l’art de respondre al fluxe de les circumstàncies. I per això no es necessita cap projecte somniat d’avenç humà, sinó simplement valor per afrontar uns mals recurrents”.

Per tant, la fi de la utopies és, sens dubte, el retorn de la política, sempre complexa i contradictòria. ■

Un camí europeu per a l’islam

JORDI ALBAREDA

Analista de la Fundació Rafael Campalans

El islam, una oportunitat para Europa

**Rocío Lardinois
de la Torre**

Barcelona:
Icaria editorial, 2008

El llibre de Rocío Lardinois de la Torre *El islam, una oportunitat para Europa* intenta aportar una visió positiva, però sobretot diferenciada pel moment en el que estem, de la integració de les comunitats musulmanes. En uns temps on després dels atemptats terroristes de l’11-M i el 7-J, els casos de la revolta a les *banlieus* franceses, el cas de l’assassinat de Theo VanGogh i les caricatures de Mahoma a Dinamarca, dominen les opinions negatives i prejuratives sobre la integració de les comunitats musulmanes a Europa. Aquest llibre repassa la complexitat del pensament, la pràctica i l’associacionisme musulmà a Europa i la resposta dels diferents governs europeus davant aquesta realitat, analitzant els debats produïts al Regne Unit, França, Països Baixos i Bèlgica, països amb antiga tradició d’immigració musulmana.

S’està produint un augment de les teories i el pensament que veuen molt difícil la integració dels musulmans fonamentant-se i posant èmfasi en les qüestions cultural i religioses, alhora que els responsabilitzen de no adaptar-se al motlle de les tradicions i valors europeus. Per a Rocío Lardinois, aquestes opinions i actituds envers la integració musulmana a Europa, que estan guanyant terreny, només utilitzen l’islam com a “cortina de fum” per dissimular i no afrontar les dolences que pateix Europa per l’esgotament dels models polítics i socials: declivi de les estructures que abans suscitaven un mínim consens de solidaritat i cohesió, les desigualtats socials i en oportunitats, l’esgotament dels sistemes educatius, el malestar de certs barris populars, la pèrdua de fe en les institucions polítiques i les discriminacions que pateixen molts ciutadans, que tot hi haver nascut a Europa són tractats com a immigrants.

L’autora veu en l’islam, i en el repte de les comunitats musulmanes, una triple oportunitat per Europa. Primer, l’arrelament de l’islam entre els europeus és una ocasió i pretext per a repensar els fonaments de les societats europees i els principis que han de regir la convivència. Arribats aquí, caldrà preguntar-se si el nexa entre els ciutadans és l’herència cultural i la identitat o l’adhesió a uns principis polítics comuns. Alhora, amb els esdeveniments terroristes, les administracions públiques es debaten entre solucionar cer-

tes carències que frenen la pràctica religiosa (reconeixement festes islàmiques, llocs inhumació) i controlar l'evolució d'una religió sospitosa. Això provoca una pressió sobre la població musulmana, que cada cop es troba amb menys marge per a definir-se; en posar al mateix nivell llibertat religiosa i prevenció d'actes terroristes, estem erigint barreres artificials que a la llarga poden ser molt perilloses. Caldrà preguntar-se si les societats europees i les comunitats musulmanes donen l'ocasió als joves de desenvolupar-se plena i harmònicament com a musulmans i europeus.

Però al mateix temps, segons Rocío Lardinois, Europa suposa una oportunitat per a l'islam. Les comunitats musulmanes afincades a Europa es veuen fraccionades per diferents llaços nacionals, escoles, diverses interpretacions dels textos fundadors de l'islam i diferents comprensions de com s'hauria de viure una identitat islàmica en les societats europees. Alhora les autoritats pretenen augmentar el control sobre la formació dels imams, però el cert és que l'absència de centres de formació teològica d'alt nivell a Europa propicia que ulemes d'alguns països musulmans (sovint amb interpretació més estricta dels textos sagrats) segueixin desenvolupant una funció d'orientació important. Així doncs, tot i que els reptes i proves internes planteja lògics dubtes, Europa suposa la oportunitat per a l'islam de renovar la comprensió dels seus textos fundadors amb un intens debat intern, però aquesta renovació no es veurà apuntalada si els poders públics no donen suport a la creació de centres de capacitació i estudi.

Finalment, s'haurà de veure com evolucionen les tendències presentades, però si bé és cert que els reptes als que ha de fer front l'islam a Europa són considerables i necessitaran temps per dur-se a terme, bona part dels avenços o retrocessos que es puguin fer dependran del que les societats europees permetin. Sense tenir en compte l'heterogeneïtat dels diferents corrents i maneres d'entendre i viure l'islam, correm el risc de limitar les possibilitats de que es produeixin els processos de debat necessaris per anar consolidant un islam europeu. ■

Lliçons clau per guanyar

CRISTINA GONZÁLEZ

Responsable de Comunicació de la Fundació Rafael Campalans

En aquesta era de les comunicacions múltiples, contínues i permanents, la vida política no s'entén, tal i com la coneixem, sense la comunicació. El diàleg entre la classe dirigent, en el govern o a la oposició, i la societat passa per la premsa, per la ràdio i la televisió, i sempre a través de la intermediació dels professionals de la comunicació. Comunicació i política van, sens dubte, de la mà. I aquesta constatació es fa encara més evident en període electoral.

Cómo ganar unas elecciones és un manual que demostra l'estreta relació entre comunicació i política en les campanyes electorals i contribueix, com assenyala a la presentació el catedràtic de Comunicació Política de la UAB, Pere-Oriol Costa, "a que les campanyes polítiques es dotin de noves idees i d'instruments més eficaços per aconseguir els seus objectius i per augmentar l'interès del públic per a la participació política.

El primer dels punts forts d'aquesta obra és l'haver estat escrita per més d'un autor, tots ells vinculats d'alguna manera a la comunicació política i, més concretament, a les campanyes electorals. Així, els sis autors es divideixen cadascuna de les tres parts del llibre, oferint el seu coneixement especialitzat i les seves vivències

Cómo ganar unas elecciones

Pere-Oriol Costa
(comp.)

Barcelona: Paidós Ibérica,
2008

personals. El to del llibre no deixa de ser en cap moment el d'un manual, atapeït d'exemples, això sí.

La primera part del llibre, dedicada a la planificació i el desenvolupament de les campanyes electorals, analitza, d'una banda, les estratègies de la comunicació, que Pere Oriol Costa esquematitza en un estil molt acadèmic i que serveix d'introducció a la comunicació política i electoral tal i com es duu a terme actualment.

D'altra banda, Xavier Roig, consultor polític, expert en campanyes electorals, se centra en com dirigir una campanya: la importància de delimitar molt bé el missatge que volem fer arribar, la relació entre missatge i programa electoral ("el missatge verbalitza, difon i projecta el programa"), com s'elabora i difon aquest missatge, com organitzar una campanya i, sobretot, saber definir els objectius, el *target* a qui ens dirigim i, a partir d'aquí, dibuixar el pla de campanya, sempre dependent del tipus de candidat que tinguem al davant perquè, en el fons, serà ell l'encarregat de dur a la pràctica tota aquesta feina prèvia.

Josep Maria Sala, secretari de Formació del PSC, dedica el seu article a enumerar les principals estratègies de mobilització que ha de seguir un partit en ple període electoral, des del porta a porta al míting multitudinari, passant pel marketing telefònic i els missatges que es fan arribar a través dels mitjans de comunicació. Sens dubte, un capítol que reflecteix tots els anys d'experiència de Sala en la mobilització de simpatitzants i votants potencials.

La segona part del llibre te com a eix central els mitjans de comunicació i la seva relació amb el candidat i el seu equip. En un primer apartat, Santiago Ramentol, actualment membre del CAC i professor de Comunicació de la UAB, parla de la "selva mediàtica" i de com "la televisió, que domina l'escenari periodístic, ha alterat, gràcies a la lògica de l'audímetre, móns tan diversos com el de la política, el pensament, la literatura i l'art" (tesi que també defensa el sociòleg Pierre Bourdieu a *Sobre la televisió*).

En un segon article, Pere-Oriol Costa aprofundeix en l'ús polític de la televisió i en la importància de la imatge i dels petits detalls en la comunicació política (roba, somriures, documentació a taula, estar dret o assegut). Per a mostra, les comparacions Obama-Clinton els darrers mesos de les primàries dels demòcrates nord-americans, o el cara a cara Obama-Mc Cain fa tot just un parell de dies. David Domingo, professor de Comunicació a la Universitat Rovira i Virgili, tanca aquesta segona part del llibre amb una reflexió sobre la irrupció d'Internet i de les seves possibilitats interactives en el panorama electoral. El llibre es tanca amb un capítol de Juan Miguel Portal Olea, professor del màster en Gestió de la Comunicació Política i Electoral de la UAB, dedicat a analitzar el paper que juga la investigació en la comunicació social, que la converteix en una eina bàsica tant per a comunicadors com per a polítics.

Les pàgines del *No pienses en un elefante* de Lakoff van esdevenir fa tot just un any un llibre de lectura obligada per als addictes a la comunicació política. *Cómo ganar unas elecciones* n'agafa la idea i la converteix en un manual de campanya extremadament útil. ■

